

PREŠERNOVO
18/19

David Ives
Venera
v krznu

GLÉDALIŠČE

David Ives

Venera v krznu

(Venus in Fur)

Venero v krznu je v slovenščino prva prevedla Uršula Cetinski. Besedilo je bilo leta 2000 objavljeno v zborniku *Mazohizem in zakon*, ki je v izdaji Društva za teoretsko psihoanalizo izšel v zbirki *Analecta*.

Slovenska krstna uprizoritev
Sezona 2018/19, uprizoritev 2
Premiera: 26. septembra 2018

Prevajalec
Jaša Drnovšek
Režiser
Primož Ekart
Dramaturginja
Simona Hamer
Scenograf
Damir Leventić
Kostumografka
Ljubica Čehovin - Suna
Glasbena oblikovalka
Darja Hlavka Godina
Lektorica
Maja Cerar
Oblikovalec svetlobe
Andrej Hajdinjak
Oblikovalec maske
Matej Pajntar

Igrata

Thomas
Borut Veselko
Wanda
Vesna Pernarčič

Tehnično osebje
PG Kranj

Tehnični vodja
mag. Igor Berginc
Inspicent in rekviziter
Jošt Cvikl
Šepetalka
Judita Polak
Luč
Nejc Plevnik
Ton
Stefan Gladović
Frizer in masker
Matej Pajntar
Garderoberka
Bojana Fornazarič
Odrski tehniki
Robert Rajgelj, Boštjan
Marčun
in **Marko Kranjc**
Kamberov

Zahvale
Iztok Vadjal, Mira Jarni,
Mariana Johnson (SNG
Drama Ljubljana); Janez
Koleša, Angelina Karimović
(MGL); Robert Walzl, Matej
Primec, Katja Jazbec (Mini
teater, Ljubljana); Slavica
Janošević (SMG, Ljubljana);
Katarina Škaper (izvedba
kostumske adaptacije)

Kdo je tukaj glavni?

David Ives (1950), ameriški dramatik, scenarist in pisatelj, poznan predvsem po svojih komičnih enodejankah *All in the Timing* in priredbah Shakespearovih in Molièrovih komedij, je pravzaprav želel narediti priredbo zloglasnega erotičnega romana *Zgodba o O* (1954). Ker za zgodbo o ženski, ki se fizično in psihično (prostovoljno) podredi moškemu tako scela, da ga – ko se je ta seveda naveliča – celo prosi za dovoljenje za samomor, ni dobil avtorskih pravic, je iskal globlje v zgodovino žgečkljive književnosti. Roman *Venera v krznu* (1870) avtorja, čigar priimek je skorajda sinonim za perverzijo, je tako bil naslednja logična izbira. Le da so tukaj vloge (vsaj na prvi pogled) obrnjene; ženska kot gospodarica z bičem in moški kot njen suženj. Ives je vse to uokviril s tipično hollywoodsko situacijo avdicije, mojstrsko začinil s komiko in erotiko in uspešnica je bila narejena.

Venera v krznu je po krstni uprizoritvi na off-Broadwayu bliskovito postala hit na domala vseh svetovnih odrih, leta 2012 pa še na filmskem platnu (v režiji Romana Polanskega).

Drama, ki so jo v New York Timesu nadvse primerno opisali kot »*god kinky fun*«, je nekakšna igra v igri, kjer publika skoraj detektivsko (zagotovo pa voajersko) sledi dvema (ljubezenskima) zgodbama. Ives skozi izmenjujoče in vedno bolj prepletajoče pasuse vzporedno raziskuje osrednje teme mazohizma, moško-ženskih odnosov, igre, gledališča in fikcije ter pozicije moči. Pri tem se (kot Sacher-Masoch) nasloni na bogat svet antičnih in renesančnih referenc, ki ga prečijo vsakdanje eksistenčne »banalnosti« dveh umetnikov, ki si v New Yorku prizadevata za svoj veliki preboj. *Venera v krznu* je v prvi vrsti igralski komad, ki – poleg vpogleda v drobovje ljubezenskih in poslovnih odnosov – razgali tudi sam postopek grajenja fikcije in nastajanja gledališča. Tako proti koncu nismo več čisto prepričani, kdaj gledamo Wando in Severina iz 1800 pa neki, kdaj pa režiserja in igralko iz današnjosti.

1800 pa neki

Poleg markiza de Sada je Leopold von Sacher-Masoch verjetno najbolj poznan in razvpit avtor erotične literature. Njegova dela zaznamuje prepletanje sentimentalnosti nižjih literarnih zvrsti z naturalizmom, mazohistična tematika pa ga približa tudi dekadenci. Čeprav je prevladujoča tema njegove obširnega opusa mazohizem, najdemo v njegovih novelah in črticah tudi bogato zakladnico folklornih, skorajda etnoloških motivov iz skrajno severne avstro-ogrske province Galicije, ki so takrat veljali za eksotične. Prav z etničnim in socialnim miljejem so kritiki utemeljevali

mazohistična spolna nagnjenja Sacher-Masochovih likov: »Primitivna seksualnost je značilna za slovanske dežele, kjer je ljubezen predvsem vojna med spoloma, v kateri zmaga pripada ženski.«

Venera v krznu, z izjemo homoerotične zgodbe Platonova ljubezen edino delo, ki je preživelo zob časa, je izšla kot del obširnega (in nikoli scela realiziranega) cikla *Kajnovi volilo*. Sacher-Masoch je po njenem izidu postal relativno slaven in kontroverzen avtor, na katerega so ženske in moški naslavljali številna koprneča pisma. Avtobiografskosti svojega pisanja ni nikoli skrival; svoboden pogled na spolnost in družbo se odraža tudi v prepričanju, da je seksualna moč enaka politični. Tako se v njegovi literaturi večkrat pojavi vizija prihodnosti, kjer vlada enakost med spoloma, ki presega (takrat – in danes – aktualni) položaj gospodarja in hlapca. Kot liberalni zgodovinar je že v 19. stoletju sanjal o padcu absolutne monarhije in združitvi evropskih držav v skupnem pravnem redu.

Roman uvede okvirna zgodba, v kateri prvoosebni pripovedovalec zaupa svoje sanje o Veneri, odeti v krzno, prijatelju Severinu von Kusiemskemu. Galicijski plemič – lastnik kopije Tizianove *Venere*, ki se je pripovedovalcu prikradla v sanje – mu v branje izroči avtobiografski rokopis *Izpovedi nadsenzualneža* in ta predstavlja jedro romana. V njem se Severin, nerealizirani umetnik in fantast, zaljubi v šestindvajsetletno vdovo Wando von Dunajev in jo postopoma uvede v mazohizem. Tako skleneta pogodbo in kot gospodariča in suženj karpatsko letovišče zamenjata za Firence, kjer v svoje igrice vključujeta tudi druge (slikarja, ki naslika že omenjeno reprodukcijo z Wando kot Venero, postavnega Grka ...). Severin, v pigmalionski maniri Wando uspešno prevzgoji v despotsko vladarico, ki nad njim vihti bič in na koncu v svoji vlogi začne

Borut Veselko,
Vesna Pernarčič
(fotografija z vaje)

resnično uživati. Roman se zaključi s Severinovým ponižanjem (Wanda ga da prebičati svojemu ljubimcu Grku) in »ozdravljenjem«: *»Najbolj sramotno je bilo, da sem klavrni položaj, pod Apolonovim bičem in med krutim smehom moje Venere, sprva občutil kot nekaj fantastično, nadsenzualno privlačnega, toda Apolon mi je izbičal poezijo, udarec za udarcem, dokler nisem naposled v nemočnem besu stiskal zobe in preklel sebe, nasladno fantazijo, žensko in ljubezen.«* Odloči se, da bo raje »kladivo kot nakovalo«, in brezdelje zamenja z delom na očetovem posestvu.

Čeprav o Vandi izvemo presenetljivo malo (kar sicer pritiče idealizaciji in objektivizaciji), Sacher-Masoch skozi njene svobodne nazore izreče kritiko konservativne in represivne družbe: *»Egoizem moškega se kaže v tem, da bi žensko rad zakopal kot zaklad. Vsi poskusi, sveti obredi, prisege in pogodbe, da bi vnesli trajanje v tisto najbolj nestanovitno v nestanovitnem obstoju človeka, v ljubezen, spodletijo. Ali lahko zanikate, da se naš krščanski svet utaplja v trohnobi? [...]*

Toda tistega, ki se upre navadam, v naši družbi izobčijo, zaznamujejo, kamenjajo, boste rekli. Pa naj bo. Tvegala bom. Zares poganske nazore imam, rada bi izživila življenje. Odpovedujem se vaši licemerski spoštljivosti, raje sem srečna. [...] Naj pripadam moškemu, ki ga ne ljubim, le zato, ker sem ga nekoč ljubila? Ne, za nič se ne bom prikrajšala, ljubim tistega, ki mi ugaja, in osrečujem tistega, ki me ljubi.«

Mazohizem

Norme takratnega časa so temeljile na imperativu viktorijanske morale, ki je ženski odrekala vsakršno seksualno slo in »prestopnice«, najpogosteje označene za histeričarke, kaznovala. Redefinira se tudi pojem

družine, kjer pride do raztelesenja matere (otroci niso deležni njene ljubezni, vzgojo pa prevzamejo varuške in guvernante) in krepitve avtoritativnega in represivnega moža in očeta. Tako ni čudno, da Albrecht Koschorke mazohizem označi za optimalno obliko prilagojene seksualnosti takratni dobi: *»Viktorijanska morala je represivna, mazohist pa se represiji podvrže, jo formalno priznava in poišče tam, kjer se najbolj drastično pojavlja: v vzgojnem aktu nasilja.«*

Leta 1890 avstrijski psihiater in utemeljitelj moderne psihopatologije seksualnosti **Richard von Krafft-Ebing** uporabi Sacher-Masocha za skovanko termina *mazohizem*, saj je ta *»v številnih romanih, še posebej v znani Veneri v krznu, to lastno vrsto perverzije napravil za najljubši predmet svojih spisov«*.

Mazohizem definira za *»posebno perverzijo psihične vitae sexualis, pri kateri individuum v spolnem čutenju in mišljenju obvladuje predstava, da bi se popolnoma in brezpogojno podredil volji osebe nasprotnega spola, da bi ta oseba z njim gospodovalno ravnala, ga poniževala in trpinčila, ta predstava pa je povezana s poželenjem«*. Še danes veljajo S&M spolne prakse za marginalizirane, celo za perverzne in deviantne, četudi gre za konsenzualno spolnost odraslih oseb. Pozornost javnosti so v zadnjem času dobile predvsem zaradi knjige (in filma) *50 odtenkov sive*, medtem ko so že ves čas ključni del ponudbe industrije zabave za odrasle (od lisc in bičev do fetišističnih rekvizitov, kot so usnje, krzno, kostumi itd.). *»Nekateri se lahko užitku prepustijo šele, ko so nemočni. Ko so zvezani, navsezadnje ne morejo storiti nič, da bi to preprečili (tako nekako gre notranji monolog), zato se sprostijo in uživajo.«* Poleg igre vlog in fizične bolečine je temelj mazohistične spolnosti ritualnost; izkušnja čakanja in suspenza. In prav ta dražestna atmosfera odlikuje tudi roman *Venera v krznu*.

Vesna Pernarčič, Borut Veselko (fotografija z vaje)

Tako kot Sacher-Masoch se tudi Ives odpove eksplisitnemu opisovanju mazohističnega obredja in se raje igra s sugestijo, fantazijo in erotiko.

2000 pa neki

Tudi Thomas Novachek in Wanda Jordan se gibljeta v območju novodobnega rituala: razgovora za službo. Avdicija je predvsem za ameriško publiko (ki ima drugačen gledališki produkcijski model kot Slovenija) ena izmed ikoničnih reprezentacij blišča in bede šovbiznisa. Thomas – trpeči, nerazumljeni umetnik in (zdolgočaseni) intelektualci – se po telefonu pritožuje zaročenki o groznih igralkah, ki jih je moral gledati na avdiciji za svojo »veliko ljubezensko zgodbo« *Venera v krznu*, ko se ob dramatični spremljavi bliska in groma pojavi Wanda. S svojo predrznostjo, (igrano) neizobraženostjo in seksualnostjo prepriča Thomasa v branje teksta in počasi prevzema nadzor nad situacijo. Dokaže se kot izjemna (in razgledana) igralka in kot ženska s stališčem. Predvsem slednje predstavlja Thomasu velik problem, saj se iz konfrontacije mnenj vedno izmuzne nazaj na pozicijo moči: »Jaz sem to napisal, jaz sem to študiral. Bom pa ja vedel, za kaj gre v mojem lastnem komadu.« »Kako si lahko tako dobra, ko jo igraš, glede nje pa tako prekleto butasta? In tudi glede vsega drugega v tem komadu. Prekleta krava. Baba blesava. Ja. Ti si blesava glumica.«

Če so začetni dialogi polni besedne komike, ki izhaja ravno iz karakternih in nazorskih razlik med likoma, Ives komedijske prvine postopoma zamenja z misterioznimi, celo mističnimi indici o Wandini božanski naravi (kot referenčno točko večkrat uporabi Evripidove *Bakhantke*). Prav ti predstavljajo ključno nevtralizirano točko teksta, saj se avtor – namesto za

princip razreševanja nastavljene detektivke – odloči za (relativno) odprt in teatralen konec, ki pa mu umanjka jasna ideja. Tako se zdi, da je najbolj »produktiven« kod branja Thomasova perspektiva; dramaturgija »zameglitev« namreč nenehno spodmika tla pod nogami tako njemu kot publiku. On je ta, ki doživlja transformacijo, Wanda je – navkljub izjemno napisani vlogi – dramaturško in idejno zgolj funkcija. Aluzije na feminizem in žensko emancipacijo pač niso dovolj, da bi zakrile očitno (konzervativno, če ne celo šovinistično) moško perspektivo. Čeprav je avtor v Wandine replike vpisal »feministično« kritiko samega teksta, mu ni uspelo, da bi se Wanda vzpostavila kot subjekt, ki bi presegel ženskam dodeljeni tradicionalni poziciji podrejene ljubeče *matere* ali dominantne in okrutne *kurbe*. Tako *Venera v krznu* v svoji zabavljasko žgečkljivi in provokativni maniri ostaja tekst, ki se ukvarja z moškim poželenjem in tem, »da se je treba paziti tega, česar si želimo«.

Viri in literatura:

Mazohizem in zakon, Analecta (2000).
J. Drnovšek: *Mazohizem med psihoanalizo in literaturo*, Sodobnost (2005).
L. von Sacher-Masoch: *Platonova ljubezen*, ŠKUC (2006).
E. Dubberley: *Zabava s fetiši*, Primus (2010).

Kdo je bil Leopold von Sacher-Masoch

Čeprav je mazohizem¹ kot pojem že vsaj od začetka 20. stoletja navzoč tako v strokovni kot vsakdanji rabi,² je danes še vedno le malo znano, da je njegov nastanek prav toliko kot z znanostjo povezan z literaturo.

Vzrok za to je razmeroma preprost. Ko je avstrijski psihiater Richard von Krafft-Ebing leta 1890 za poimenovanje ene najpogostejših perverzij uporabil del priimka prav tako avstrijskega pisca, Leopolda von Sacher-Masocha (1836–1895), se je hkrati zgodilo dvoje: medtem ko je pojav, ki dotlej ni imel ustreznega imena,³ v znanosti enkrat za vselej dobil svoje mesto, sta sam Sacher-Masoch in njegovo literarno delo potonila v pozabo.⁴

Leopold von Sacher se je kot sin policijskega načelnika Leopolda, viteza von Sacherja, in zdravniške hčere Caroline von Sacher, rojene Masoch, rodil 27. januarja leta 1836 v Lembergu, v Galiciji, ki je tedaj veljala za eno najbolj zaostalih avstrijskih provinc, kjer si »orient in okcident« podajata »roki«.⁵

Sacher, ki je svoje drugo, materino ime dobil pri dveh letih,⁶ je del zgodnjega otroštva preživel na policijski postaji: »*Le malo se jih še spominja, kaj je to pomenilo v Avstriji pred letom 1848: žandarji, ki noter vodijo klateže in vklenjene zločince, mrkogledi uradniki, mršav cenzor, ki se tihotapi naokrog, špijoni, ki si ne upajo nikomur pogledati v obraz, klop za batine, zamrežena okna, skozi katera [...] gledajo tu naličene cipe, tam melanholično blede poljski zarotniki. To res ni bilo prijazno okolje! Na srečo sem ga bil deležen le pozimi, pa še tedaj so ti neprijetni vtisi prodrli le do praga, za katerim je moja dobra, mila [in] razumevajoča mati, ki je živela le za svojega moža in otroke, vse prevevala s spokojno, dobrodejno lučjo.*«

Poletja je preživel pri znancih v bližnji vasi Viniki, kjer se je ob večerih rad »postavi[l] v vlogo radovednega

1. Po mednarodni klasifikaciji bolezni Svetovne zdravstvene organizacije je mazohizem »nagnjenost k spolni aktivnosti, ki vključuje prizadevanje bolečine, ponižanja ali odvisnosti [...] [in kjer] je subjekt [...] prejemnik tovrstnih dražljajev«. World Health Organization: *ICD-10: International Classification of Diseases, 10th Revision*, v: Deutsches Institut für Medizinische Dokumentation und Information, <http://www.dimdi.de/en/klassi/diagnosen/icd10> (28. marec 2005). Gl. tudi American Psychiatric Association: *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders: DSM-IV*, v: All Psyche Online: *The Virtual Psychology Classroom*; <http://allpsych.com/disorders/dsm.html> [28. marec 2005].

2. V Slovarju slovenskega knjižnega jezika izraz označuje »doživljanje spolnega užitka osebe, kadar je mučena ali poniževana«. Slovar slovenskega knjižnega jezika 2:1-Na. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1991, str. 703.

3. Do leta 1890 je bil v rabi zlasti pojem pasivne algolagnije (gr. *ál/yoc* = bolečina, gr. *áyvoc* = vzburjen od poželenja). Gl. Carl Felix von Schlichtengroll. Sacher-Masoch und der Masochismus: *Literarhistorische und kulturhistorische Studien*, v: isti, *Sacher-Masoch*. ur. Lisbeth Exner idr. München: Belleville, 2003, str. 34, op. 2.

4. Danes Sacher-Masochovega imena ne najdemo niti v tako zajetni enciklopediji, kot je *Kindlerjev novi literarni leksikon*. Gl. Walter Jens, *Kindlers Neues Literaturlexikon*. Berlin: Kindler, 2001.

5. Carl Felix von Schlichtengroll. *Sacher-Masoch und der Masochismus: Literarhistorische und kulturhistorische Studien*, v: isti, ur. Lisbeth Exner idr. München: Belleville, 2(X)3, str. 89.

6. Lisbeth Exner, *Leopold von Sacher-Masoch: Zeittafel*, v: Peter Weibel (ur.), *Phantom der Lust: Visionen des Masochismus*. München: Belleville, 2(X)3, L zv., str. 14.

poslušalca ljudskih pravljic in legend«.7 Potem ko je v Lembergu opravil dva razreda nemške gimnazije, je bil februarja leta 1846 posredno priča galicijskemu uporu, ko se je poljsko plemstvo neuspešno zoperstavilo avstrijski oblasti. Prav »grozljive podobe« upora, v katerem so med drugim »Rusini svoje nekdanje gospodarje [Poljake, najprej] pobili s cepci, jih do vratu zakopali v zemljo, nato pa jim s koso odsekali glavo«,8 so usodno vplivale na mladega Sacher-Masocha.

Istega leta je našel svoj »ideal«:9»Koprnel sem po neki daljni sorodnici mojega očeta – imenujmo jo grofica Zenobija –, najlepši in hkrati najgalantnejši dami v deželi.

Zgodilo se je nekega nedeljskega popoldneva. Nikoli ga ne bom pozabil. Prišel sem k otrokom svoje lepe tete – tako smo jo klicali –, da bi se skupaj igrali. Bili smo sami s služkinjo. Nenadoma je vstopila grofica, ponosna in veličastna v velikem plašču iz soboljevega krzna, in me poljubila, kar me je vselej poneslo v nebesa: nato je zavpila: »Pridi, Leopold, pomagal mi bos sleči plašč.« Nisem si pustil dvakrat reči. Sledil sem ji v spalnico, ji snel krzno, ki sem ga komaj zmogel dvigniti, in ji pomagal obleči čudovit jopič iz zelenega žameta, obrobljen s krznom sibirske veeverice, ki ga je nosila doma. Nato sem pokleknil pred njo, da bi ji pomagal obuti z zlatom vezene copate. Ko sem v svojih rokah čutil njene majhne nožice, sem se spozabil in jih goreče poljubil: nato je prasnila v smeh in me hkrati narahlo brnila.

7. Albrecht Koschorke. Leopold von Sacher-Masoch: Die Inszenierung einer Perversion. München: Piper, 1988, str. 20.

8. Carl Felix von Schlichtengroll. Sacher-Masoch und der Masochismus: Literarhistorische und kulturhistorische Studien, v: isti, ur. Lisbeth Exner idr. München: Belleville. 2(X)3, str. 91.

9. Leopold von Sacher-Masoch, Spomin iz otroštva in refleksija o romanu, prev. Alenka Zupančič, v: Alenka Zupančič (ur.). Mazohizem in zakon. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo, 2000, str. 218.

Medtem ko je pripravljala popoldansko malico, smo se šli otroci skrivat in ne vem, kateri hudič me je vodil, da sem se šel skrit v tetino spalnico, za obešalnik, poln oblek in plaščev. V tem trenutku sem zaslišal zvo-nec in nekaj minut kasneje je v sobo vstopila moja teta v spremstvu lepega mladeniča. Nato je zaprla vrata, ne da bi jih zaklenila, in k sebi potegnila svojega prijatelja.

Nisem razumel, kaj sta govorila, še manj, kaj sta počela: toda čutil sem, kako močno mi bije srce, kajti popolnoma sem se zavedal položaja, v katerem sem se znašel: če me odkrijejo, me bodo imeli za vohuna. Obse-den s to mislijo, ki me je spravljala v smrtno grozo, sem zapri oči in si zatisnil ušesa. Ravno me je skoraj izdalo kihanje, ki sem ga komaj še zadrževal, ko so se naenkrat silovito odprla vrata in se je v sobo pognal tetin mož v spremstvu dveh prijateljev. V obraz je bil rdeč, v očeh pa se mu je bliskalo. Toda medtem ko je za trenutek okleval in se najbrž spraševal, katerega od ljubimcev naj najprej udari, ga je Zenobija prehitela.

Brez besed je skočila pokonci, se pognala proti možu in ga močno udarila v obraz. Opotekel se je. Iz nosu in ust mu je tekla kri. A moja teta še ni bila zadovoljna. Pograbila je njegov bič in mojemu stricu in njegovima prijateljema preteče pokazala vrata. To priložnost so vsi hkrati izkoristili za umik. In mladi oboževalec ni pobegnil zadnji. V tem trenutku se je prevrnil nesrečni obešal-nik in ves Zenobijin bes se je zlil name. »Kaj, skrit si bil? Na, tole te bo naučilo, kaj pomeni vohuniti!«

Zaman sem se trudil pojasniti svojo prisotnost in se opravičiti: kot bi trenil z očesom, me je spravila na tepih; potem me je z levo roko držala za lase, koleno je naslonila na moja ramena in me začela silovito bičati. Na vso moč sem stiskal zobe; pa vendar so mi v oči stopile solze. A priznati je treba, da čeprav sem se zvijal pod krutimi udarci lepote, sem izkusil neke vrste užitek.

Vesna Pernarčič,
Borut Veselko
(fotografija z vaje)

Njen mož je nedvomno že večkrat izkusil podobne občutke, kajti kmalu je znova prišel v spalnico, ne kot maščevalec, temveč kot ponižen suženj: in vrgel se je h kolenom nezveste ženske ter jo prosil odpuščanja, medtem ko ga je ona odganjala z nogo. Nato sta zaklenila vrata. Tokrat nisem občutil sramu, nisem si zatiskal ušes in sem zelo pozorno prisluškoval pri vratih – morda iz maščevanja, morda iz otročje ljubosumnosti – in spet sem slišal tleskanje biča, ki sem ga sam ravnokar okusil.

Ta dogodek se mi je kot z vročim železom vtisnil v dušo. Nisem razumel te ženske v poltenem krznu, ki je izdala moža in ga nato trpinčila, toda hkrati sem sovražil in ljubil to kreaturo, ki se je s svojo silo in brutalno lepoto zdela ustvarjena za to, da predrzno položi nogo na tilnik človeštva.«

Ker »Poljaki niso pozabili, da je [Sacher-Masochov oče med uporom] zapornike [...] mučil«,¹⁰ se je bila sedemčlanska družina, ki so jo sestavljali še njegovi bratje Karl, Johann in Franz ter sestra Rosa, leta 1848 prisiljena preseliti v Prago. Tu je Sacher-Masoch obiskoval nemško gimnazijo. Leta 1852 je napisal svoje prvo literarno delo, dramo z naslovom *Sionski kralj*.¹¹ Kot član ljubiteljskega gledališča, ki je med drugimi uprizarjalo dela Scriba, Molièra, Schillerja, Goetheja in Gogolja, se je pri šestnajstih letih zaljubil v »resnično veličino«¹² češkega odra, igralko Anno Kolár: »[...]/Ženska izrazito slovanskega tipa, z jeklenimi živci, ki moškega, ki ga sovraži, uniči, tistega, ki ljubi, pa napravi za svojega sužnja.«¹³

Kmalu po smrti mlajše sestre Rose je z odliko opravil maturo. V nasprotju z očetovimi željami je vpisal filozofijo ter leta 1854, ko se je družina preselila v Gradec, na tamkajšnji univerzi nadaljeval s študijem. Leta 1856 je doktoriral ter kot docent začel poučevati avstrijsko zgodovino iz obdobja reformacije. Spomladi

leta 1857 je izšlo habilitacijsko delo z naslovom *Upor v Gentu pod cesarjem Karlom IV*,¹⁴ v katerem Sacher-Masoch s tem, ko v ospredje postavi lik cesarjeve sestre Marije, »zgodovinopisje dobe, ki želi vse dogodke izpeljati iz dejanj velikih mož, [postopoma] dopolni z galerijo mogočnih vladark«:¹⁵ »Tako že v zgodovinskih spisih razvije podobo, ki bo [poslej] bedela nad njegovim celotnim pripovednim delom: ženska kot gospodarica.«¹⁶

Leta 1858 je anonimno izšel literarni prvenec z naslovom *Galicijska zgodba*,¹⁷ ki »doživi uspeh«¹⁸ in je bil leta 1864 ponatisnjen, tokrat z Sacher-Masochovim imenom ter naslovom *Grof Donski*.¹⁹ Gre za novelo, ki je »na meji med zgodovinsko reportažo in osebnim izkustvom«²⁰ in v kateri avtor opisuje poljski upor leta 1846. Konec leta 1861 oziroma na začetku leta 1862 je Sacher-Masoch spoznal Anno von Kottowitz, zdravnikovo ženo in mater dveh otrok. Kmalu po izpovedi čustev je od nje zahteval, naj zapusti družino. Po njeni ločitvi jo je finančno podpiral do leta 1866, ko se je z njo razšel: »Nezvestoba Kottowitzeve, za katero sem se tako žrtvoval, je bila katastrofa mojega življenja. Odtlej nisem več verjel v žensko zvestobo. [...] [D]a ne bi bil prevaran, sem [...] vsaki ženski dopuščal ne le,

10. Albrecht Koschorke. *Leopold von Sacher-Masoch: Die Inszenierung einer Perversion*. München: Piper, 1988, str. 19.

11. V izvirniku »*König von Zion*«. Gl. Lisbeth Exner, *Leopold von Sacher-Masoch: Zeittafel*, v: Peter Weibel (ur.), *Phantom der Lusi: Visionen des Masochismus*. München: Belleville, 2003, L zv., str. 15.

12. Carl Felix von Schlichtengroll. *Sacher-Masoch und der Masochismus: Literarhistorische und kulturhistorische Studien*, v: isti, ur. Lisbeth Exner idr. München: Belleville, 2003, str. 92.

13. N. d., str. 93.

14. Leopold von Sacher-Masoch. *Der Aufstand in Gemitnter Kaiser Carl V*. Schaffhausen: Hurter. 1857

15. Albrecht Koschorke. *Leopold von Sacher-Masoch: Die Inszenierung einer Perversion*. München: Piper, 1988, str. 34.

16. Prav tam.

17. Anon. *Eine galizische Geschichte. 1846*. Schaffhausen: Hurter. 1858.

18. Albrecht Koschorke. *Leopold von Sacher-Masoch: Die Inszenierung einer Perversion*. München: Piper, 1988, str. 38.

19. Leopold von Sacher-Masoch. *Graf Donski: Eine galizische Geschichte. 1846*. Schaffhausen: Hurter. 1864.

20. Albrecht Koschorke. *Leopold von Sacher-Masoch: Die Inszenierung einer Perversion*. München: Piper, 1988, str. 38.

da ljubi druge, temveč sem si želel, da poleg mene, odkrito in pošteno, drugim [tudi] pripada.«²¹

Istega leta je izšlo poljudnoznanstveno delo z naslovom Razpad Madžarske in Marija Avstrijska.²²

Do leta 1865 se je Sacher-Masoch večkrat neuspešno potegoval za naziv rednega profesorja na graški univerzi. Ko je po premieri veseloigre z naslovom *Verzi Friderika Vélikega*,²³ s katero je »razburka[l] prusko-narodna čustva«,²⁴ mesto pripadlo enemu izmed njegovih kolegov, se je postopoma umaknil z univerze. Oktobra leta 1866 je izšla novela z naslovom *Don Juan Kolomejski*,²⁵ ki jo je imelo »mnogo nemških in francoskih kritikov« za »nezaslišano novost«, s katero si je Sacher-Masoch »utr[l] pot do evropske slave, ki bo trajala dve desetletji«. ²⁶

Novela, ki temelji na Sacher-Masochovi zvezi z Anno von Kattowitz in je leta 1872 izšla tudi v *Reviji dveh svetov*,²⁷ je »pripoved o spodletelem zakonu«, ²⁸ kjer se junak »od svoje žene odmika ter drugim ženskam posveča [...] zato, ker ne prenaša svoje šibkosti in ničevosti [na eni ter] popolne predanosti svoje ljubljene [na drugi strani]«: ²⁹ »Ta don Juan je torej sam in močan le pred ženskami, ki jih ne ljubi. Gre za povsem

21. Carl Felix von Schlichtengroll. »Wanda« ohne Maske und Pelz: Eine Antwort, v: isti. Sacher-Masoch. ur. Lisbeth Exner idr. München: Belleville, 2003, str. 339–340.

22. Leopold von Sacher-Masoch. *Ungarns Untergang und Maria von Oesterreich: Zum Theil nach Urkunden des k. k. Staatsarchivs zu Wien*. Leipzig: Weigel. 1862.

23. Leopold von Sacher-Masoch, *Die Verse Friedrichs Grosser: Historisches Lustspiel in drei Acten*. Schaffhausen: Hurter. 1864.

24. Albrecht Koschorke. *Leopold von Sacher-Masoch: Die Inszenierung einer Perversion*. München: Piper, 1988. str. 43.

25. Kolomeja, mesto v Galiciji. Gl. Leopold von Sacher-Masoch. *Don Juan von Kolomea*, v: *Westermanns Monatshefte*, oktober, 1866. str. 1–26.

26. Albrecht Koschorke. *Leopold von Sacher-Masoch: Die Inszenierung einer Perversion*. München: Piper, 1988, str. 44.

27. Gl. Leopold von Sacher-Masoch. *Don Juan de Kolomea*, v: *Revue des deux mondes*, 1. oktober, 1872, str. 709–740.

28. Albrecht Koschorke, *Leopold von Sacher-Masoch: Die Inszenierung einer Perversion*. München: Piper, 1988, str. 49.

29. Wolfgang Einsiedel, *Nachwort*, v: Leopold von Sacher-Masoch. *Don Juan von Kolomea*. Leipzig: Reclam, 1926, str. 79.

Borut Veselko,
Vesna Pernarčič
(fotografija z vaje)

novo različico motiva [...]: don Juan ne več kot [junak], ki ga žene romantično hrepenenje oz. nepotešljiva pohota – temveč don Juan iz razočaranja; celo iz etičnega razočaranja, če hočete: kajti [don Juan] upa, da si bo prav skozi nemoralnost povrnil samospoštovanje.«

Potem ko je Sacher-Masoch skoraj leto dni izdajal časnik z naslovom *Vrtna uta za Avstrijo*,³⁰ je leta 1868 za leto dni prevzel urejanje revije z naslovom *Mesečniki za gledališče in glasbo*.³¹ V tem času sta izšli tudi noveli z naslovoma *Mesečna noč*³² in *Kapitulant*.³³ Medtem ko je prva »izpoved mesečnice, [...] podkrepljena z Beethovnovi *Sonato v mesečini*«, imamo v slednji oprava z usodo kmeta, ki si nezvestobo svojega dekleta razlaga z »nujnostmi ženske narave ter se s [svojo] izgubo nemo sprijazni«. ³⁴ Konec leta je Sacher-Masoch zaradi zdravstvenih razlogov odpotoval v Merano, kjer je zasnoval monumentalno delo, nikoli končani cikel novel z naslovom *Kajnovi volilo*. V njem je želel, »kolikor je pesniku dano, prikazati [...] celotno človeško bivanje«:³⁵ »Novela z naslovom *Kajnovi volilo bo kot prolog imela nalogo, da razvije ideje celotnega dela. Kot Kajnovi volilo bodo izšle: Ljubezen med spoloma – Lastnina – Država – Vojna – Delo – Smrt. Ena glavnih idej tega cikla je, da bo človeštvo srečno šele tedaj, ko bodo imeli нравni družbeni zakoni veljavo tudi v državnem življenju in bodo [lahko] tako imenovani »veliki knezi«, veliki generali in veliki diplomati na vislicah oz. v ječi končali prav tako kot dandanes morilci, razbojniki, ponarejevalci in goljufi.«*

Spomladi leta 1869 je Sacher-Masoch spoznal baronico Fanny Pistor, pisateljico, s katero je sklenil pogodbo: »GOSPOD LEOPOLD von Sacher-Masoch se s častno besedo zavezuje, da bo suženj gospe von Pistor, da bo brezpogojno izpolnil vsako njeno željo in ukaze, in sicer v obdobju šestih mesecev.

Gospa Fanny von Pistor od njega ne sme zahtevati ničesar nečastnega (zaradi česar bi bil kot človek in državljani nepošten). Nadalje mu mora vsak dan priznati 6 ur za delo in nikoli ne sme imeli vpogleda v njegove spise in pisma. Za vsak prekršek ali zamudo pri opravljanju dolžnosti ali zelo hud prestopak sme gospodarica (Fanny Pistor) svojega sužnja (Leopolda von Sacher-Masocha) kaznovati po svojem lastnem občutku in presoji. Na kratko, podložnik Gregor mora suženjsko pobožno občevati z gospodarico, njeno naklonjenost mora razumeti kot očarljivo milost, ne sme pa uveljavljati zahtev po njeni ljubezni ali pravic ljubimca. Fanny Pistor nasprotno obljublja, da bo tako pogosto, kot je mogoče, nosila krzno, še posebej, kadar je okrutna.

Po preteku šestih mesecev morata obe strani ta suženjski intermezzo obravnavati kot neobstoječ, nanj ne smeta niti resneje namigovati. Pozabiti morata, kar se je zgodilo, in stopiti v prejšnje ljubezensko razmerje. (Pozneje prečrtano.)

Ni nujno, da teh šest mesecev preteče v zaporedju, možne so daljše prekinitve, ki se začnejo in končajo po gospodaričini volji.

Kot podkrepitev te pogodbe podpisa udeleženi.

Stopi v veljavo 8. decembra 1869.

Fanny Pistor Bogdanow

*Leopold, vitez. von Sacher-Masoch*³⁶

30. Die Gartenlaube für Oesterreich, 1866.

31. Monatshefte für Theater und Musik, januar 1868.

32. Leopold von Sacher-Masoch. *Mondnacht*, v: *Der Salón*, 1868, 2. zv., str. 57–108.

33. Gl. Leopold von Sacher-Masoch. *Der Capitulant*, v: *Der Salón*, 1868, 3. zv., str. 94–108 in 155–174.

34. Albrecht Koschorke, Leopold von Sacher-Masoch: *Die Inszenierung einer Perversion*. München: Piper, 1988, str. 52.

35. Wanda von Sacher-Masoch. *Meine Lebensbeichte*. Berlin: Schuster und Loeffler, 1906, str. 436.

36. Leopold von Sacher-Masoch: *Pogodba med gospo Fanny von Pistor in Leopoldom von Sacher-Masochom*, prev. Uršula Cetinski, v: Alenka Zupančič (ur.), *Mazohizem in zakon*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo, 2000, str. 221–222.

Jeseni istega leta sta odpotovala v Italijo. V Firencah Sacher-Masoch v skladu s pogodbo prevzame ime Gregor, obleče livrejo ter v hotelih spi v »temnih in neogrevanih prostorih za služinčad«:³⁷ »[M]ed njenimi obiski ali na družabnih prireditvah jo spremlja ter v predsobah [...] čaka nanjo, medtem ko sama v salonih konverzira in se ozira za ljubimcem [...].

In kaj je bilo potem?» sem vprašala. »Pospravil sem kovčke in odpotoval.« »Zakaj?» »Ah, ženske vendar nimajo značaja ... le muhe ... Ženska me lahko muči do smrti [in] to me bo napravilo zgolj srečnega ... toda sekirati se ne dam ... Preprosto zapustil sem jo.«

Spomladi leta 1870 je izšel roman z naslovom *Ločena ženska*,³⁹ »zgodba o ljubezni med [...] pesnikom [...] vélikih idealov ter žensko, ki je v svoji [...] strastnosti do njega nepravilna in uničevalna«. Podobno kot Don Juan Kolomejski ima za podlago Sacher-Masochovo razmerje z Anno von Kottowitz.⁴⁰ Junija istega leta je izšel prvi del *Kaj novega volila*⁴¹ z naslovom *Ljubezen*:

»Kaj je [potemtakem] totaliteta ljubezni? Moški[,][ki] se ženski maščuje z nemoralnim življenjem (Don Juan Kolomejski), ženska[,][ki] iz samoljubja in hlepe-

nja po užitku izda ljubezen moškega (Kapitulant), razuzdanost ženske[,][ki] postane za oba zakonca pogubna (Mesečna noč), filozofsko razpoloženi mladenič[,][ki] se izogiba ljubezni ženske, a ga ta zapelje v moški preobleki (Platonova ljubezen), moški[,][ki] se pusti okrutno mučiti ženski (Venera v krznu), [ter] moški in ženska[,][ki] se, združena v delu in omiki ter očiščena svoje nagonskosti, naposled najdeta v neobremenjeni skupnosti ([Marzella] [:] Pravljica o s reči).«⁴²

Spomladi leta 1870 se je Sacher-Masoch iz Italije prek Salzburga vrnil v Gradec, kjer se je po krajšem razmerju z igralko Caroline Herold, s katero je imel nezakonsko hčer Karoline, leta 1871 zaročil z njeno poklicno kolegico Jenny Frauenthal. Januarja leta 1872 se je nanj s pismi obrnila hči ločene trafikantke, pisateljica Angelika Aurora Rümelin (1845–ok. 1909). Potem ko se je nekaj časa izdajala za poročeno plemkinjo, je še istega leta prevzela ime glavne junakinje *Venera v krznu* ter z Sacher-Masochom sklenila pogodbo, podobno tisti med njim in Fanny Pistor.

»Odtlej je komajda minil dan, ko nisem bičala moža [...]. Sprva me je stalo veliko premagovanja, toda sčasoma sem se navadila, čeprav sem to počela z odporom in pod pritiskom okoliščin.

Ko je videl, da sem se sprijaznila, je skušal stvari napraviti tako boleče, kot se le da. Po lastnih navodilih je dal izdelati biče, med njimi knuto s šestimi jermeni, okrašeno z ostrimi žebli.«⁴³

Spomladi leta 1873 sta se Sacher-Masoch in Wanda preselila na Dunaj. Tu je Wanda 30. julija rodila sina, ki je po nekaj dneh umrl. Potem ko sta se 13. oktobra v Gradcu poročila, sta odpotovala v Bruck. Sacher-Masoch je z založnikom sklenil pogodbo, na podlagi katere so v naslednjih letih izšle zbirke novel z naslovi *Nepravi hermelin*,⁴⁴ *Dunajske Mesaline*⁴⁵

37. Albrecht Koschorke. *Leopold von Sacher-Masoch: Die Inszenierung einer Perversion*. München: Piper, 1988, str. 91.

38. Prav tam.

39. Leopold von Sacher-Masoch. *Die geschiedene Frau: Passionsgeschichte eines Idealisten*. Leipzig: Kormann. 1870.

40. Albrecht Koschorke. *Leopold von Sacher-Masoch: Die Inszenierung einer Perversion*. München: Piper, 1988, str. 78.

41. Gl. Leopold von Sacher-Masoch. *Dos Vermächtnis Kains: Novellen - Erster Theil*, Stuttgart Cotta. 1870. Gl. tudi Leopold von Sacher-Masoch. *Venera v krznu*, prev. Uršula Cetinski, v: Alenka Zupančič (ur.). *Mazohizem in zakon*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo, 2000, str. 101–215.

42. Albrecht Koschorke. *Leopold von Sacher-Masoch: Die Inszenierung einer Perversion*. München: Piper, 1988, str. 54–55.

43. Wanda von Sacher-Masoch. *The Confessions of Wanda von Sacher-Masoch*, prev. Marian Phillips idr. San Francisco: Research, 1990, str. 33.

44. Leopold von Sacher-Masoch. *Falscher Hermelin: Kleine Geschichten aus der Bühnenwelt*. Leipzig: Günther. 1873.

45. Leopold von Sacher-Masoch. *Die Messalinen Wiens: Geschichten aus der guten Gesellschaft*. Leipzig: Günther. 1873.

Vesna Pernarčič,
Borut Veselko
(fotografija z vaje)

in *Dunajske dvorne zgodbe*⁴⁶ ter zgodovinski roman z naslovom *Ženski sultan*.⁴⁷ V spisu z naslovom *O vrednosti kritike*⁴⁸ se odziva na očitke svojih nasprotnikov. Kmalu po rojstvu sina Alexandra 7. septembra leta 1874 je izrazil željo, naj si Wanda po vzoru junakinje *Venere v krznu* omisli ljubimca. Sam si je na skrivaj dopisoval z dunajsko pisateljico Emilie Mataja. Po rojstvu sina Demetrija 25. novembra leta 1875 se je Wanda na Sacher-Masochovo željo srečala z borznim dobičkarjem Nikolajem Teitelbaumom, toda neuspešno. Istega leta je izšla zbirka novel z naslovom *Galicijske zgodbe*.⁴⁹ Kmalu po preselitvi v Gradec leta 1877 je Sacher-Masoch objavil drugi del *Kajnovoga volila*.⁵⁰ Leta 1878 je izšel »humoristični roman z naslovom *Republika ženomrzcev*:⁵¹ »Neko moško združenje si je zadalo naloge, da bo imuno na čare sovražnega spola. Njegovo središče je tako imenovana »Registratura ljubezni«, kjer se zbirajo vsa hudodelstva in značajske slabosti žensk [...]. Predstojnik skupine je filozof, ki neutrudno stresa reke velikih mož, sovražne do žensk, [...] [n]ovinci [pa] so v prostore [...] vpeljani z vsemi slovesnostmi iniciacije.«⁵²

Leta 1880 je z družino odpotoval v Budimpešto, kjer je slabo leto izdajal revijo z naslovom *Leposlovni listi von Sacher-Masocha*.⁵³ Istega leta je izšla novela z naslovom *Estetika grdega*,⁵⁴ »ljubezenska zgodba device

46. Leopold von Sacher-Masoch, *Wiener Hofgeschichten: Historische Novellen*. Leipzig: Günther. 1873.

47. Leopold von Sacher-Masoch, *Ein weiblicher Sultan: Historischer Roman*. Leipzig: Günther. 1873.

48. Leopold von Sacher-Masoch, *Ueber den Wert der Kritik: Eifahrungen und Bemerkungen*. Leipzig: Günther. 1873.

49. Leopold von Sacher-Masoch, *Galizische Gesehichten: Novellen*. Leipzig: Günther. 1875.

50. Leopold von Sacher-Masoch, *Das Vermächtniss Kains: Zweiter Theil - Das Eigenthum*. Bern: Frobeen. 1877.

51. Albrecht Koschorke, *Leopold von Sacher-Masoch: Die Inszenierung einer Perversion*. München: Piper, 1988, str. 145.

52. Albrecht Koschorke, *Leopold von Sacher-Masoch: Die Inszenierung einer Perversion*. München: Piper, 1988, str. 145.

53. *Belletristische Blätter von Sacher-Masoch*. 18. april 1880.

54. Leopold von Sacher-Masoch, *Die Aesthetik des Häßlichen: Erzählung*. Leipzig: Eckstein. 1880.

in pohabljenega slikarja». ⁵⁵ Marca leta 1881 se je družina preselila najprej v Heudorf, nato pa v Leipzig, kjer je Sacher-Masoch objavil *Nove judovske zgodbe*. ⁵⁶ Jeseni je začel ob pomoči novinarja Armanda Rosenthala (1855–1898), prevajalke Hulde Meister (1856–1918) in vlagateljice Jenny Marr izdajati mesečnik z naslovom *Na višku*. ⁵⁷ Medtem ko se je Wanda zaljubila v Armanda, je imel Sacher--Masoch krajše razmerje z Jenny. 20. januarja leta 1883 so v čast 25. obletnice ustvarjanja pripravili veliko slavlje, na katerem so Sacher-Masochu izročili križec francoske častne legije ter voščila mnogih njegovih sodobnikov, med njimi Emila Zolaja, Rudolfa von Gottschalla, Henrika Ibsena, Björnstjerneja Björnsona, Alphonsa Daudeta, Charlesa Gounoda in Victorja Hugoja. Nekaj dni po praznovanju je prišlo do škandala. Wanda je razkrila svoje razmerje z Armandom, za katerega se je izkazalo, da je prevarant, v Franciji večkrat obsojen zaradi goljufije. Sacher-Masoch je vzel k sebi Alexandra in Lino ter se preselil drugam. Poleg tega, da je objavil novelo z naslovom *Božja mati*, ⁵⁸ »kjer junaka na križ pribije in ubije ljubljena voditeljica neke religiozne sekte«, ⁵⁹ je izdajal tednik z naslovom *Leipziški pikantni listi*. ⁶⁰ Spomladi leta 1884 je Alexander umrl zaradi tifusa. Medtem ko je šla Lina v penzionat, se je Sacher-Masoch ob Huldini pomoči preselil v Lindheim. 6. junija leta 1887 je postala sodba o ločitvi med Wando in Sacher-Masochom pravomočna. Ta je s Huldo odpotoval v Pariz, kjer se

Borut Veselko,
Vesna Pernarčič
(fotografija z vaje)

55. Albrecht Koschorke. *Leopold von Sacher-Masoch: Die Inszenierung einer Perversion*. München: Piper, 1988, str. 100

56. Leopold von Sacher-Masoch, *Neue Judengeschichten*. Leipzig: Morgenstern. 1881.

57. Auf der Höhe: *Internationale Revue*, oktober 1881.

58. Leopold von Sacher-Masoch. *Die Gottesmutter*. Leipzig: Morgenstern. 1883.

59. Albrecht Koschorke. *Leopold von Sacher-Masoch: Die Inszenierung einer Perversion*. München: Piper, 1988, str. 133.

60. Leipziger Pikante Blätter: *Illustrirte humoristisch-satyriscle Wochenschrift*. 15. december 1883.

je med drugimi srečal z Arthurjem in Bertho von Suttner, Augustom Rodinom, Octavom Mirabeaujem, Alphonsom Daudetom, Heinrichom Schlesingerjem ter Edmondom de Goncourtom. Ker ni govoril francosko, mu je uspelo v časopisju objaviti le nekaj manjših prispevkov. 8. junija se je rodila hči Marfa. Slabo leto dni po rojstvu sina Rámona 15. februarja leta 1889 sta se Hulda in Sacher-Masoch 11. februarja leta 1890 poročila na Helgolandu. Richard von Krafft-Ebing je v delu z naslovom *Psychopathia sexualis*⁶¹ na podlagi Sacher-Masochovih novel prvič uporabil izraz mazohizem. Naslednje leto je izšla novela z naslovom *Samotni*,⁶² v kateri »upokojeni oficir Titus svojo gospodinjo, vnukinjo vaškega župnika, vzgaja, da bi jo nazadnje povzdignil v svojo soprogo«. ⁶³ Leta 1893 je Sacher-Masoch v Lindheimu ustanovil *Gornjehessensko ljudsko združenje za kulturo*,⁶⁴ v okviru katerega se je s pomočjo judovskih in liberalnih krogov upiral antisemitizmu. Potem ko je spomladi leta 1894 zbolel na srcu, je 21. aprila *Kölnski časnik* pomotoma objavil vest o njegovi smrti. Sredi novembra se je bolezen ponovila. 9. marca leta 1895 je Sacher-Masoch ob osmih zjutraj umrl.

Po upepelitvi na pokopališču v Heidelbergu je žara z Sacher-Masochovim pepelom vse do Huldine smrti stala na pisalni mizi v njegovi delovni sobi. Leta 1918 jo je bankir, ki je upravljal z njeno in Sacher-Masochovo zapuščino, začasno shranil na podstrešju ene od sosednjih hiš. Ta je leta 1929 v požaru popol-

noma pogorela: »Sacher-Masochovega groba ni nikjer. Večina njegove literarne zapuščine [ter] njegovi dnevniki so se izgubili. Za seboj ni pustil nobene sledi. Umrl je temeljito.«⁶⁵

Integralna verzija članka je bila prvič objavljena v Novi reviji, letnik 24, št. 273–274.

61. Carl Felix von Schlichtengroll. *Sacher-Masoch und der Masochismus: Literarhistorische und kulturhistorische Studien*, v: isti, *Sacher-Masoch*. ur. Lisbeth Exner idr. München: Belleville, 2003, str. 164.

62. Leopold von Sacher-Masoch. *Die Einsamen*. Mannheim: Bensheimer. 1891.

63. N. d., str. 175.

64. V izvirniku »Oberhessischer Volksbildungsverein.

65. Albrecht Koschorke: *Leopold von Sacher-Masoch: Die Inszenierung einer Perversion*. München: Piper. 1988, str. 177. Za izčrpno bibliografijo Sacher-Masocha gl. Michael Farin. *Sacher-Masoch-Bibliographie 1856–2003*, v: Ingrid Spork idr. (ur.), *Leopold von Sacher-Masoch*. Graz: Droschl, 2002, str. 307–376.

Venera v krznu: ženska, ki ni mogla na novo postati mačka

Leopold Ritter von Sacher-Masoch je eden od najbolj zgrešeno interpretiranih, pravzaprav neprebranih avtorjev kratkega in izjemno pomembnega obdobja evropske književnosti, ki ga mnogi označujejo kot dekadenco (ali dandizem, celo kot obdobje antikristov). Mnogi so želeli dekadenco rešiti iz slabe družbe naprednih ideologij, pa so jo povezovali s simbolizmom ali poznim romantizmom. S tem so ji odvzeli njeno najizrazitejšo značilnost, gnus in upor zoper „vrednote“, od verskih do estetskih. Mario Praz, ki je književnosti še pripisoval izključno plemenito vlogo izobraževanja in širjenja kulture, je kot prepoznavna znaka dekadence videl seks in užitek, ki meji na trpljenje.

Leopold von Sacher-Masoch je bil za literarno zgodovino izgubljen že s tem, da si ga je prilastil psihoanalitik Richard von Krafft-Ebing, ko je po njegovem književnem delu, predvsem po *Veneri v krznu*, skoval termin mazohizem. Gilles Deleuze je v svoji študiji o hladnem in krutosti v *Veneri v krznu* prepričljivo pokazal ključne razlike in nepovezljivost med de Sadom in Sacher-Masochom: ljubezen v Sacher-Masochovem delu ostaja vedno vpisana v vse, kar je človeško. Tako je bil Sacher-Masoch rešen, ne pa tudi njegovo književno delo. In prav ob ponovnem branju tega dela najdemo vibrantne, tople, danes aktualne povezave s položajem pisatelja v svetu nepravčnosti, obilja, nezmožnosti razumeti željo in ustvariti ljubezen, v svetu plehkega in zato bolečega uživanja. Končno, v svetu, v katerem je uživanje v raznolikosti dovoljeno edino ob puhli eksotiki, kjer sta filosemitizem in multikulturalnost komaj legitimna, nacionalizem pa samoumeven.

Živo krzno

Da bi sploh razumeli začetek, bom začela z zadnjimi besedami, ki so tudi najbolj pogosto citirane besede iz dela: da namreč odnos med žensko in moškim lahko obstaja samo kot suženjski odnos, v katerem ali on ali ona trpi. Skoraj nikoli se ne navaja naslednji stavek, v katerem avtor poudari, da bo tako, vse dokler ženska ne postane enakopravna z moškim. Prvo pojavljanje Venere v noveli je v sanjah o boginji iz marmorja v krznu. Njeni beli punčici v belih očeh simbolizirata krutost družbeno-estetske konfiguracije ženske, ki deluje samo navzven, večinoma v javnih prostorih. Kaj nam povedo kipi simbolnih žensk – Muz, Pravice, Poezije, Sirene, Naroda itn.? To, da je žensko napol ali popolnoma nago telo tu, da privleče pozornost

moškega gospodarja sveta in mu obenem zagotovi, da gre za abstrakcijo, saj realna ženska nima dostopa v ta svet. Erotična privlačnost kipa, ki predstavlja žensko, je pogost motiv, posebej v dekadentni književnosti in umetnosti. Edino Sacher-Masoch je motivu dodal družbeno relevantnost, prenos pomena ženskega položaja. Marmorna boginja je obdržala vso svojo zapeljivost, a ve, zakaj potrebuje krzno, in avtor to tudi pojasni: to je krzno, ki jo navidezno vrača v stanje živali, najbolj erotične živali in najbolj ženske živali od vseh, mačke. Povratek pa dejansko ni mogoč, narave ni več, „animalnega“ v ženski ni več. Spolnost je družbeno-kulturno pogojena, v nasprotju z Jungovo teorijo ženska ni več povezana z elementi. Še vedno pa je družbeno sužnja moškega in se njegove oblasti lahko reši edino tako, da je zapeljiva in ima denar. Formula s konca novele se torej sploh ne nanaša na nekakšen „naravni“ odnos ženske in moškega, ampak na odnos družbeno-kulturnih konfiguracij ženske in moškega v kapitalizmu. Krzno nikoli več ne bo integralni del ženskega telesa, ne bo živo, zato ga ženska, ki izpolnjuje tudi druge pogoje, mora imeti pri sebi: to je njen, ne njegov fetiš, avatar njenega spomina na obdobje enakosti. Moški bere njen spomin, njeno nostalgijo in jo obsesivno-potrošniško predeluje in potvarja kot del zapeljevanja, kot sporočilo sebi. Položaj, v katerem ne more več biti mačka, ženski prinaša določeno frustracijo; moški pa še zmeraj sanja, da ni prehoda od moške zveri do gospodarja sveta, oziroma da je zmeraj eno in drugo, večni lovec. To je šibka točka, po kateri ženska lahko udari.

Razredno ponižanje in razredni boj

V dialogu, ki se razvija med realno žensko in junakom, prisotnim na drugi stopnji (narator pripoveduje zgodbo junaka, kakor mu jo je on povedal), Sacher-Masoch pokaže vso svojo literarno in tudi antropološko-etnografsko veščino. Dialog je duhovit, premiki pomenov so nepredvidljivi, v besedilu ni ničesar banalnega, kulturne reference so bogate in se ne ponavljajo – razen krzna, seveda. Sacher-Masoch se je rodil in odraščal v Lvovu, mestu številnih jezikov ter številnih etničnih in kulturnih skupin. Napisal je serijo novel, ki se nanašajo na posamezne skupine, njihove običaje in mentaliteto; bil je začetnik germanskega filosemitizma, nasilno odrinjenega v pozabo in zadušenega v krvavem sovraštvu. Njegova sanjska ženska je zmeraj slovanskega rodu, misteriozna, magična in edina prenašalka erotike antičnih boginj. Njegova Venera bo na koncu odšla z zlobnim in avtoritarnim Grkom, podobnim Apolonu, Mediterancem: njegova Venera je morala biti rojena v valovih Baltika ...

V dialogih, ki postopoma prehajajo v ljubezenski odnos, partnerja skleneta pogodbo, po kateri moški pristane (in podpiše), da bo brezpogojno služil ženski. Ženska ga postavi v položaj eksploatiranega/podrejenega v kapitalizmu in moški postane njen sluga. Ona mu spremeni ime; potuje z njo na Jug, v Italijo, v tretjem razredu, prenaša prtljago, spi v majhni hladni sobici, kakšnega obroka sploh ne dobi ali dobi komaj kaj, mora stati v dežju, sredi noči ga budijo z nalogami ... on je zmeraj na voljo. Namen krutega odrekanja dobrin, ki jih je užival, in položaj voajerja, ki je prisiljen opazovati flirtanje svoje ljubice, je zmanjšanje njegove moškosti kot družbenega označevalca: moškemu brez moči in vpliva niso dovoljeni želja, užitek, sreča.

Za sanjača po naravi, ki svoje razredne komoditete želi izkoristiti za znanje, refleksijo, ustvarjalnost, torej za „ideale“, je to srečanje z grobimi pravili kapitalizma posebej boleče. On očitno verjame, da mu bo huda izkušnja prinesla več znanja in več možnosti za ustvarjanje – predvsem zapletene zgradbe svojih emocij, svojega duševnega „kapitla“ za zrelo življenjsko obdobje. Na začetku saturnalijski obrat (rimski praznik, med katerim so sužnji in gospodarji za en dan zamenjali vloge) deluje, intimni observatorij vpija socialna pravila z dna: moški objektivno opazuje svojo pot navzdol. Šele trajanje vsakdanjika ga počasi izčrpa, zmanjšuje njegovo raziskovalno motivacijo, frustracije naraščajo. Njegova ljubica deluje kot upanje za boljšo prihodnost, vedno prisoten in vse manj dosegljiv cilj. Mazohizem nastaja v družbenem okolju, ne v seksualnem odnosu. Potlačeni in eksploatirani so mazohisti v kapitalizmu. Ko upanje s pojavom Apolona, socialno močnejšega – seksualne kapacitete so tukaj nepomembne – izgine, junak razume, da upanja ni več, in se upre. Na koncu zgodbe je on superiorni moški nad drugo žensko, močan in notranje nezadovoljen, ker ni enakosti in je njegov razredni boj šel v nič. Čeprav je gospodar, moški ni zmagovalec.

Seksualnost po strani

Sacher-Masochovo delo je literarno izjemno izdelano, z dialogi, ki predstavljajo v književnosti pogosto zapostavljen ljubezenski diskurz. Seksualnosti med moškim in žensko ni več, ko se prenehata pogovarjati, oziroma z vzpostavitevijo socialne bariere. Z drugimi besedami, če že hočemo govoriti o seksu, ko naknadno (po Sacher-Masochu) definiramo mazohizem, se nam tema izmuzne iz rok: mazohizem je ena od

mnogih posledic kapitalizma, še ena brazgotina, ki jo nosi simbolni predstavnik potlačenih. Ženska ni krivec za kapitalizem, ki jo uničuje enako kot patriarhat. Kako je potem mogoče, da se njena seksualnost bolj upira družbenemu sistemu? Ali je dvojna potlačenost ključ do upora? *Venera v krznu* izziva vladajoča pravila dovoljene in manj dovoljene seksualnosti, tiste, ki prečka meje in seže v škandalozno in dekadentno, a še zmeraj družbeno (pogojno) dovoljeno. S pogodbo o suženjstvu, o kateri dolgo debatira in jo potem realizira s svojim ljubimcem, z njegovim soglasjem, mazohizem končno zapusti področje seksualnosti. Raziskovanje meja užitka in fizičnega trpljenja, denimo pri fizičnem „kaznovanju“, v katerem je ženska dominantna in bolj aktivna, v veliki meri „prevaja“ običajno trpljenje bolečin ženske med seksom, pri katerem ženska ne šteje. Refleksija tega v ljubezenskem obnašanju Venere je počasno in postopno dopuščanje seksa; moški ga s težavo detektira, ker je to istočasno tudi izjemno uspešna seksualna tehnika – odlaganje. Seksualna izkušnost Venere v krznu in njene erotične veščine utemeljujejo njeno seksualno superiornost. Obenem je jasno, da ima mladi buržuj, tako kot vsi njegovi vrstniki, socialne težave pri obvladovanju takšnih veščin. Ženska, globoko omejena z družbenimi pravili, konvencijami in resnim tveganjem, če hoče pridobiti izkušnjo, očitno zlahka najde načine, da seksualnost obvlada in izboljšuje. Pristanek na vlogo moškega sužnja vključuje tudi željo po odkritju skrivnosti ženskega seksualnega uspeha oziroma uresničene ženske seksualne utopije. Junak, ki se zaveda spolne neenakosti, obenem želi odkriti skrivnost ženske seksualne superiornosti in realizirati enakost tudi na tem področju. Mazohizem je torej pot do seksualne svobode in demokracije ...

Eksperiment ne uspe, ker je spolnost družbeno-kulturno pogojena.

Sprememba pogleda

Junak je občutljiv na podobe, na kulturne reference, ki jih podobe izzivajo, na podobe iz sanj. Ko postane suženj, postanejo v tekstu bolj pogosti opisi njenih oblek, pričeske, barve kože, detajlov vsakdanjika. Junakovo oko postane bolj občutljivo za subtilno, fino, simbolno, ambivalentno. To ni več pogled gospodarja, ki obvladuje in nadzira, ampak pogled radovednega drugega – torej ženski pogled. Junak postane njeno zrcalo, ki gleda, se gleda in v gostem omrežju pogledov ne razvija samo moči opazovanja, ampak tudi samoironijo drugega. V spremembi pogleda je najbolj tvegana sprememba moške identitete junaka in najgloblja seksualna metamorfoza – postati začasno drugi.

Revolucionarna dekadenca

Sacher-Masoch je zaradi površnega psihoanalitičnega terminološkega posega ostal v veliki meri zunaj književnih kvalifikacij in klasifikacij. Rafinirani prozaist in raziskovalec spolnosti, ki raziskuje in obenem spodkopava svoj možni cilj – seksualno etiko, se uspešno upira klasifikacijam. V njegovem delu pa lahko beremo imanentno poetiko dekadence, programska stališča, napetost želje po izvedbi družbenih sprememb. Dekadenca, kakor jo beremo v Sacher-Masochovem delu, je predvsem dekonstrukcija „resnice“, vseh resnic ... Namesto dekadentnega ideala divje in z grehom bogate narave (v vseh pomenih) Sacher-Masoch ponuja različico o pogledu moškega, ki ga izkrivlja

groba kapitalistična družbena realnost. Distorzija seksualnosti bi bila popolna, če ne bi bilo družbeno večjih žensk, ki na tem področju na skrivaj raziskujejo možnosti vzpostavljanja novih odnosov.

Poglejte, nam pravi danes Sacher-Masoch, kako je dragocen feminizem ...

Vesna Pernarčič,
Borut Veselko
(fotografija z vaje)

Pregled sezone 2017/2018 Prešernovega gledališča Kranj

V organizaciji Prešernovega gledališča je bilo v sezoni 2017/2018 odigranih:

- 166 predstav Prešernovega gledališča
- 80 ponovitev različnih gostujočih predstav
- 102 drugi prireditvi

Vseh predstav in prireditev je bilo **348**, ogledalo si jih je **49.212** obiskovalcev.

Predstava	Doma	Na gostovanjih	V sezoni 2017/18	Skupno ponovitev od premiere
Ingmar Villqist Helverjeva noč	1	2	3	27
Vinko Möderndorfer Jaz, Batman	3		3	49
Asher Kravitz: Judovski pes	11	9	20	31
Boris A. Novak Kdo je napravil Vidku srajčico	1		1	1
Svetlana Makarovič Mrtvec pride po ljubico		2	2	49
Ela Peroci-Desa Muck Muca Copatarica	5	6	11	114
Tadeusz Śłobodzianek Naš razred	9		9	9
Vladimir Zupančič Pesmi živih mrtvecev	11	11	22	22
Thomas Bernhard Pred upokojitvijo		4	4	24
Avtorski projekt Stenica	2	10	12	21
Ferdinand von Schirach Teror	17	1	18	18
Vinko Möderndorfer Tri ženske	13	1	14	14
Neda R. Bric Zrno soli ali Vse najboljše, Marina!	2	8	10	10
Branislav Nušić Žalujoča družina	2	22	25	71
Anton Tomaž Linhart Županova Micka	4	8	11	272
Skupaj	82	84	166	

Igralski nastopi 2017/2018

Igralka-igralec	Vloga	Predstava	Število	Skupaj
Damir Avdić k. g.	Samir, prijatelj, 53	Zrno soli ali Vse najboljše, Marina!	10	10
Nejc Cijan Garlati k. g.	Trifun Spasić, nezaposlen meščan	Naš Razred	9	9
David Čeh k. g.	Trifun Spasić, nezaposlen meščan	Žalujoča družina	16	16
Iztok Drabik Jug k. g.	Iztok	Stenica	12	12
Liza Marija Grašič k. g.	Danica	Žalujoča družina	25	25
Renato Jenček k. g.	Dr. Jan Pedlbuš, izvedenec za strokovna vprašanja	Pesmi živih mrtvecev	22	22
Vesna Jevnikar	Silva	Tri ženske	14	47
	Vera Praprotnik	Stenica	14	
	Vera	Pred upokojitvijo	14	
	Muca Copatarica	Muca copatarica	14	
	Rachelka, pozneje Marianna (1920-2002)	Naš razred	14	
	Mama, Markova mama	Jaz, Batman	14	
	Mrtva Mlinarica	Mrtvec pride po ljubico	14	
	Majda, Trnov grm	Kdo je napravil Vidku srajčico	14	
Robert Kavčič k. g.	Godec	Županova Micka	12	12
Nataša Keser k. g.	Klarisa	Stenica	12	12
Aljoša Koltak k. g.	Benjamin Kozinski, izvedenec za strokovna vprašanja	Pesmi živih mrtvecev	22	47
	Tanasije Dimitrijević, trgovec	Žalujoča družina	25	
Tinkara Kovač k. g.	Vidkova mati	Kdo je napravil Vidku srajčico	1	1
Benjamin Krnetić k. g.	Zygmunt (1918-1977)	Naš razred	9	9
Midhad Kušljugić k. g.	Adem, njen brat	Zrno soli ali Vse najboljše, Marina!	10	10
Maruša Majer k. g.	Zoja	Stenica	12	12

Barbara Medvešček k. g.	Sarka, vdova	Žalujoča Družina	25	25
Desa Muck k. g.	Muca Copatarica	Muca Copatarica	9	9
Andrej Murenc k. g.	Trifun Spasić, nezaposlen meščan	Žalujoča družina	9	9
Peter Musevski	Jožef Predsednik,	Pesmi živih mrtvecev	22	88
	predsednik			
	Agaton Arsić,	Žalujoča družina	25	
	okrajni načelnik v pokoju			
	Ibro Ibro, 52	Zrno soli ali Vse najboljše,	10	
		Marina!		
	Lauterbach	Teror	18	
	Heniek (1919-2001)	Naš razred	9	
	Željkov oče	Jaz, Batman	3	
	Fran, Rak krojač	Kdo je napravil Vidku srajčico	1	
Valentin Oman k. g.	Jaka	Županova micka	12	12
Remira Osmanović k. g.	Marina	Zrno soli ali Vse najboljše, Marina!	10	10
Vesna Pernarčič	Tajnica	Pesmi živih mrtvecev	22	59
	Micka	Županova Micka	12	
	Špelca	Muca Copatarica	11	
	Zocha (1919-1985)	Naš razred	9	
	Jola	Jaz, Batman	3	
	Druga Micika	Mrtvec pride po ljubico	2	
Lučka Počkaj k. g.	Roza Pavlova,	Pesmi živih mrtvecev	22	47
	politična delegatka Vida, Tanasijeva soproga	Žalujoča družina	25	
Judita Polak k. g.	Zapisnikarica	Teror	18	29
	Čelo	Naš razred	9	
	Judita	Mrtvec pride po ljubico	2	
Pavel Rakovec k. g.	Glažek	Županova Micka	12	23
	Zajec	Muca Copatarica	11	
Darja Reichman	Barbara	Tri ženske	14	
	Rozalija	Stenica	12	
	Simka,	Žalujoča družina	25	
	Agatonova soproga			
	Ona	Helverjeva noč	3	
	Državna tožilka	Teror	18	
	Šternfeldovka	Županova Micka	12	
	Tonka	Muca Copatarica	11	
	Clara	Pred upokojitvijo	4	

	Dora (1920-1941)	Naš razred	9	
	Tina	Jaz, Batman	3	
	Mati	Mrtvec pride po ljubico	2	
	Anica, Ptica šivilja	Kdo je napravil Vidku srajčico	1	114
Barbara Ribnikar k. g.	Gina, Prokova soproga	Žalujoča družina	25	25
Ciril Roblek k. g.	Stražnik	Teror	18	
	Godec	Županova Micka	12	
	Kitara	Naš razred	9	
	Ciril	Mrtvec pride po ljubico	2	41
Miha Rodman	Cyrus	Judovski pes	20	
	Obtoženi	Teror	18	
	Janezek	Muca Copatarica	11	
	Jakub Kac (1919-1942)	Naš razred	9	
	Žele, Kriminalist	Jaz, Batman	3	
	Anzel	Mrtvec pride po ljubico	2	63
Blaž Setnikar	Pacient, v začetku truplo	Pesmi živih mrtvecev	22	
	Vihravi Rudi	Stenica	12	
	dr. Petrovič, odvetnik	Žalujoča družina	25	
	On	Helverjeva noč	3	
	Rysiek (1919-1942)	Naš razred	9	
	Videk	Kdo je napravil Vidku srajčico	1	72
Vesna Slapar	Suzana	Tri ženske	14	
	Nada Praprotnik	Stenica	12	
	Gospa Meiser	Teror	18	
	Gospa učiteljica	Jaz, Batman	3	
	za slovenščino			
	Katka, Ovca	Kdo je napravil Vidku srajčico	1	48
Aljoša Ternovšek	Referent	Pesmi živih mrtvecev	22	
	Bajan	Stenica	12	
	Mića Stanimirović	Žalujoča družina	25	
	Marjan, stanodajalec	Zrno soli ali Vse najboljše,	10	
	Marjan, stanodajalec, 45	Marina!		
	Branilec	Teror	18	
	Bobek	Muca Copatarica	11	
	Wladek (1919-2001)	Naš razred	9	
	Gašper	Jaz, Batman	3	
	Mlinarjev	Mrtvec pride po ljubico	2	
	Tomaž, Pajek tkalec	Kdo je napravil Vidku srajčico	1	113
Ana Urbanc k. g.	Prva Micka	Mrtvec pride po ljubico	2	2

Borut Veselko	Božidar Praprotnik-Sulc	Stenica	12	
	Proka Purić,	Žaluoja družina	25	
	občinski uradnik			
	Predsednik	Teror	18	
	Tulpenheim	Županova Micka	12	
	Rudolf Höller	Pred upokojitvijo	4	
	Abram (1920-2003)	Naš razred	9	
	Pero, Oče	Jaz, Batman	3	
	Sveti Tadej	Mrtvec pride po ljubico	2	85
Rok Vihar k. g.	Anže	Županova Micka	12	12
Matjaž Višnar k. g.	Monkof	Županova Micka	12	
	Tine	Muca Copatarica	11	
	Marko	Jaz, Batman	3	26
Gregor Zorc k. g.	Bajan II.	Stenica	12	12
Edis Žilić k. g.	Hajrudin, prijatelj	Zrno soli ali Vse najboljše, Marina!	10	10
Igor Žužek k. g.	Tristan Komobran, politični delegat	Pesmi živih mrtvecev	22	22

Javni zavod
Prešernovo gledališče Kranj
Glavni trg 6, 4000 Kranj
Telefon: +386 (0)4 280 49 00
Faks: +386 (0)4 280 49 10

E-pošta: pgk@pgk.si
www.pgk.si

Blagajna: +386 (0)4 20 10 200,
blagajna@pgk.si

Blagajna je odprta od ponedeljka do petka od 10.00 do 12.00, ob sobotah od 9.00 do 10.30 ter uro pred pričetkom predstav. O morebitnih spremembah programa vas bomo obvestili v dnevnem časopisju, po elektronski pošti ali na spletni strani Prešernovega gledališča Kranj.

Direktorica:

Mirjam Drnovšček,
+386 (0)4 280 49 12,
mirjam.drnovscek@pgk.si

Dramaturginja in vodja umetniškega oddelka:

Marinka Poštrak,
+386 (0)4 280 49 16,
marinka.postrak@pgk.si

Marketing in odnosi z javnostjo:

Milan Golob,
+386 (0)4 280 49 18,
info@pgk.si

Koordinator programa in organizator kulturnih prireditev:

Robert Kavčič,
+386 (0)4 280 49 13,
robert.kavcic@pgk.si

Računovodkinja:

Anja Pohlin,
+386 (0)4 280 49 15,
anja.pohlin@pgk.si

Tehnični vodja:

mag. Igor Berginc,
+386 (0)4 280 49 30,
igor.berginc@pgk.si

Poslovna sekretarka:

Gaja Kryštufek Gostiša,
+386 (0)4 280 49 00,
pgk@pgk.si

Oblikovalec maske in frizer:

Matej Pajntar

Garderoberka:

Bojana Fornazarič

Inspicient in rekviziter:

Ciril Roblek

Inspicient in odrski delavec:

Jošt Cvikl

Lučni mojster:

Nejc Plevnik

Tonski mojster:

Robert Obed

Mizarja in odrska tehnika:

Robert Rajgelj,
Marko Kranjc Kamberov

Oskrbnik:

Boštjan Marčun

Čistilka:

Bojana Bajželj

Igralski ansambel:

Vesna Jevnikar, Peter Musevski,
Vesna Pernarčič, Darja Reichman,
Miha Rodman, Blaž Setnikar,
Vesna Slapar, Aljoša Ternovšek,
Borut Veselko

Svet zavoda:

mag. Igor Berginc, Joško Koporec,
Alenka Primožič, Peter Šalamon,
Drago Štefe

Gledališki list javnega zavoda
Prešernovo gledališče Kranj

Sezona 2018/19, uprizoritev 2

Zanj: Mirjam Drnovšček

Odgovorna urednica:

Marinka Poštrak

To številko uredila: Marinka Poštrak

Lektorica: Maja Cerar

Fotografije: Nada Žgank

Oblikovanje: Anže Jesenovec,
Gregor Makovec, Gašper Uršič
(*Studio Kruh*)

Tisk: Peter Oman

Naklada: 1000 izvodov
Kranj, Slovenija, september 2018

TAM TAM

Gorenjski Glas

biša
LAYER

